

1.14 Формування малих рекреаційних територій в структурі сучасного міста

Необхідність формування малих рекреаційних територій в сучасних містах обумовлена ефективністю створення комфортного екологічного середовища для відпочинку міського населення, яке знімає соціальне напруження, відновлює психологічні та фізичні сили людей. Ці рекреаційні об'єкти також є осередком формування сприятливого мікроклімату для повноцінного функціонування і подальшого розвитку міського простору. Такі малі рекреаційні території становлять невеликі (0,15–2 га) озеленені простори, призначені для зручної організації пішохідних комунікацій у міському середовищі. Вони роблять пішохідну інфраструктуру міста більш гуманною та комфортною, сприяють створенню індивідуального художнього образу міського середовища. [110] До таких об'єктів належать бульвари, сквери, набережні. Вони органічно включаються в планувальну структуру міста.

Особливе значення в пішохідній інфраструктурі міста мають бульвари, оскільки саме вони забезпечують її безперервність і масовий рух пішоходів до основних міських об'єктів. [111] Устрій бульварів на вулицях сприяє регулюванню транспортного і пішохідного руху, підвищує декоративний вигляд вулиць і покращує їхній санітарно-гігієнічний стан. Вони є джерелами тіні, бар'єром проти шуму, фільтром повітря від газів, диму, пилу тощо. Завдяки цьому на бульварі створюються сприятливі умови для відпочинку. Устрій бульварів на набережних та інших ділянках населеного пункту, звідки відкриваються чудові краєвиди, значно покращує архітектурний вигляд поселення. Розміщення бульвару в плані вулиці визначається, перш за все, генеральним планом і залежить від характеру проїздів і інтенсивності руху по ним. Залежно від цього розрізняють такі прийоми розміщення бульварів: а) по обидва боки проїжджої частини; б) залежно від орієнтації вулиці (коли ширина її не дозволяє створити два бульвари). На вулицях орієнтації північ-південь бульвари потрібно розташовувати на її західній стороні. На вулицях широтної орієнтації бульвари доцільно розміщувати вздовж північного боку.

Основними елементами бульварів є алеї, доріжки і майданчики, групи та живопліт із чагарників, газони і квітники. Наразі в найбільших містах з'явилися складні системи бульварів, що виявляють планувальну структуру міста.

Слід зазначити, що метою організації бульварів у місті є створення підвищених комфортних умов на транзитних пішохідних ділянках. Так мережа бульварів повинна стати сполучною між усіма об'єктами озеленення громадського користування і створити безперервну систему комфортних озелених пішохідних просторів. Тому, створюючи проєкт бульвару, необхідно проводити не тільки аналіз природних особливостей його майбутньої території, але і функціональний аналіз всіх оточуючих його споруд і міських ділянок, а також їхній перспективний розвиток. Бульвари мають довгі і короткі сторони, вони тягнуться іноді на кілька кілометрів, до них можуть примикати сквери, озеленені курдонери, пішохідні вулиці, сади. Тому композиційна організація бульвару є доволі складним завданням. Архітектурно-планувальне рішення бульвару визначається його розташуванням у плані міста, габаритами бульвару і кліматичними умовами. Основне його призначення залежить від розташування бульвару. Якщо він знаходиться на набережній або на житловій вулиці, його більше використовують для прогулянок і відпочинку. На магістралі з інтенсивним рухом бульвар слугує переважно для транзитного руху пішоходів. З урахуванням цих умов вирішується і планування бульвару. У першому випадку можна застосовувати пейзажні прийоми планування з переважанням групових посадок і пристроєм майданчиків відпочинку; у другому головним завданням є захист від шуму і пилу, забезпечення зручних умов для пішоходів. Може бути передбачено вертикальне зонування в профілі вулиці з невеликим підйомом або заглибленням бульвару по всій його ширині. Планове накреслення алеї і доріжок може бути криволінійним та вільним малюнком. На особливо широких бульварах розміщують павільйони, спортивні майданчики, відокремлені ігрові дитячі комплекси, кафе, водні пристрої. На таких бульварах можуть бути прокладені велодоріжки, а взимку лижні траси.

Створюючи ландшафтне середовище бульвару, крім естетичних якостей, варто прагнути до досягнення двох моментів: ізоляції внутрішнього простору бульвару від шуму, пилу і загазованості; оптимальної аерації бульвару. Покриття доріжок і майданчиків бульвару, враховуючи велике навантаження на них від потоків відвідувачів, краще влаштовувати з твердих і напівтвердих матеріалів. Малюнок елементів покриття повинен значно скорочувати його протяжність, а колір контрастувати з зеленим кольором рослинності. При особливо значних потоках відвідувачів можна влаштовувати розділові смуги в один-два модуля (0,75–1,5 м) з розривами. Це може бути газон, квітник, низький стрижений чагарник. На розділовій смузі можна встановлювати пристрої освітлення, скульптурні форми, інформаційні покажчики і стенди. На широких бульварах, які влаштовуються в житлових районах, варто передбачати майданчики для прогулянок із домашніми тваринами. Такі майданчики повинні мати низьку сітчасту огорожу і покриття, що дозволяє зручно і швидко робити санітарно-гігієнічне прибирання. Крім того, на таких бульварах необхідно влаштовувати велодоріжки, які не перетинаються з пішохідними алеями, шириною 1,5–2,0 м. Їх покриття може бути виконане з дрібного утрамбованого гравію. Біля входів на бульвар можна влаштовувати велостоянки. Над частиною пішохідних алей, особливо в інтервалах між рослинністю, можна влаштовувати тіньові навіси або перголи з вертикальною рослинністю. На території бульвару має бути передбачений заїзд службового автотранспорту для механізованого прибирання, заміни пристроїв освітлення, обрізки високої рослинності та інших господарських робіт.

Іншим типом малої рекреаційної території в структурі міста є сквер.

Сквери – невеликі озеленені території в місті, призначені для пішохідного і короткочасного відпочинку пішоходів, а також для декоративного оформлення міських площ, вулиць, набережних, територій у громадських будівель, просторів навколо монументів, площі скверів коливаються від 0,2 до 2 га. Відповідно до того, як організовано пішохідний рух в сквері, вирішується й питання про розміщення входів в нього. Призначення скверів може бути різним. Сквери,

створювані на майданчиках загальноміського або районного значення, на привокзальних площах, а також перед окремими великими громадськими будівлями (театрами, музеями) призначені переважно для короточасного відпочинку громадян. Сквери, розташовані на майданчиках другорядного значення і на вулицях, використовуються для більш тривалого відпочинку і, крім того, є місцем для прогулянок та ігор дітей. Цільове призначення скверів перед окремими будівлями визначається, насамперед, функціями цих будівель. Коли сквери на площах і вулицях створюються тільки з архітектурно-декоративною метою, вони зазвичай займають незначні за розмірами ділянки, і тут часто встановлюють пам'ятники або скульптури, розміщують фонтани. Планувальна організація скверу залежить від характеру розміщення в міському середовищі. Найчастіше зустрічаються сквери квадратної, прямокутної, круглої і трикутної форми, проте часто можуть мати неправильну, а іноді й складну конфігурацію.

Під час планування скверу важливо визначити баланс його території, для чого необхідно знайти правильне співвідношення основних елементів, що становлять територію скверу (майданчиків, доріжок і різних типів посадок). Це співвідношення залежить в кожному конкретному випадку від декількох факторів: можливої кількості відвідувачів, призначення скверу, його місця в плані міста, кліматичних умов, рельєфу, характеру навіколишньої забудови і необхідності розкриття видових панорам на ландшафт.[112] Залежно від кількості відвідувачів встановлюють розміри майданчиків у сквері, ширину і протяжність доріжок. Під насадження в сквері рекомендується відводити 65–75 % території, під доріжки та майданчики – 23–32 %, під квітники і декоративні споруди – 2–3%. Під час планування скверів на центральних площах міста або перед великими громадськими будівлями найчастіше застосовують регулярні прийоми, а вся композиційна структура такого скверу зазвичай підпорядкована архітектурі основної будівлі. Це виражається в тому, що простір скверу не ізолюється від будівлі високими рослинами, а є як би парадним підходом до нього. Щоб підсилити це враження, по боках скверу створюють щільні і високі «стіни» з дерев і чагарників. Іноді такі сквери вирішують цілком у вигляді

партеру. Регулярні композиції застосовують і в тих випадках, коли за характером забудови площі і за графіком пішохідного руху по ній сквер доводиться перерізати наскрізними доріжками. Інакше вирішується композиція скверу на вулиці, коли він ізольований від навколишньої забудови і планування території розглядається як самостійне завдання. В такому випадку слід застосовувати пейзажні прийоми трасування доріжок і угруповання дерев, чагарників і квітів. Насадження скверу мають бути підпорядковані загальному композиційному задуму і в той же час відрізнятися високим ступенем декоративності.

Сквери в житловій забудові вирішуються як замкнута композиція, з боку вулиць передбачається розміщення щільних груп дерев і чагарників. Ландшафтна організація території скверу в житловій забудові повинна забезпечувати пішохідний рух, місця відпочинку, оптимальне розміщення рослинності і малих архітектурних форм. Сквери розміщуються зазвичай біля будівель культурно-побутового і торговельного призначення. На території таких скверів передбачаються майданчики для відпочинку дорослих і для дітей з відповідним обладнанням. Аналіз планувальних рішень скверів у нас в країні і за кордоном дозволяє виділити такі основні прийоми їх архітектурно-ландшафтної композиції: формування простору скверу з використанням прийомів класичного, регулярного садово-паркового мистецтва; вільне мальовниче планування, засноване на прийомі класичних пейзажних парків; організація простору скверу лаконічною геометрією його планування; перебільшення мальовничих планувальних елементів із застосуванням екзотичних форм рослинності і маньєризму в обладнанні та благоустрої та ін. Міські сквери трактуються в одному випадку як автономні «зелені оазиси» із замкнутою просторовою композицією; контрастною відносно до навколишнього середовища; в іншому – як елемент, підлеглий модулю, і масштабом великого архітектурного ансамблю або споруди. У першому випадку ізоляція від несприятливого оточення може бути досягнута: шумопилегазозахисними формами насаджень, декоративними захисними стінками, заглибленням скверу з використанням водних пристроїв, застосуванням геопластики; у другому випадку на просторі скверу краще

влаштовувати партерні рішення, обмежувати або повністю виключити застосування високої рослинності, використовувати регулярні прийоми садово-паркового мистецтва. В озелененні скверів варто використовувати пилегастійкі, тіньовитривалі рослини, здатні добре адаптуватися до складних міських умов. Також їх можна використовувати при благоустрою набережних.

Набережні – це об’ємно-планувальні комплекси біля водойм, що займають значні міські території. Вони безпосередньо пов’язані з міським середовищем і акваторією. Комплекс набережної включає громадські споруди, житлові будинки, природний або штучно створюваний прибережний ландшафт, а також малі архітектурні форми, скульптуру, озеленення комунікації та обладнання. Функціональне призначення набережних достатньо різноманітне, що визначає їх відповідна класифікація. Згідно з цією класифікацією розрізняють набережні: пішохідні, транспортні, прогулянкові житлової та громадської забудови, промислові, причальні. При функціональному використанні набережної вона належить до переважної функції. За містобудівної класифікації набережні поділяються на центральні, периферійні, паркові, портові. Серед інших класифікацій є і географічна, яка розділяє набережні на: океанські, морські, озерні, річкові, ставкові, тобто за характером тієї водойми, на якій набережна знаходиться. У ландшафтному проектуванні набережних необхідно враховувати фактори: природний, екологічний, соціально-демографічний, функціональний, структурний. Ці чинники багато в чому визначають естетичний рівень архітектурно-ландшафтних рішень. Серед цих факторів в архітектурно-ландшафтній організації набережних важливу роль відіграє функціональний фактор. На характер функціонального зонування набережних впливають містобудівні та природно-кліматичні явища. Зонування набережної в поздовжньому напрямку залежить найбільше від структури і призначення прилеглих до неї міських територій, а в поперечному напрямку – від багатоцільового її призначення, характеру використання акваторії, розмірів поперечного перерізу самої набережної. Явища, що впливають на функціональне зонування набережної, можна розділити на дві групи: відносно постійно діючі та

тимчасові. До перших належить ландшафт, існуючі будови, гідрологія водойми, клімат, озеленення, географія водної мережі міста; до других – гідрологія нерегульованих акваторій, перспективний план розвитку території міста біля водойм, який, природно, може змінюватися та ін. Межі зон мають бути обумовлені в завданні на ландшафтне проектування. Визначальне значення для архітектури набережної має фронт прилеглої до неї міської забудови. Він може бути вирішений у вигляді щільної забудови багатопверхових будівель або терасовано спускатися до набережної у вигляді окремих комплексів, розриви між якими дозволяють свіжому вітру з акваторії вільно проникати всередину забудови. Фронт забудови може складатися з протяжних і точкових обсягів, що чергуються між собою або з окремих багатопверхових будинків, розташованих у визначеному ритмі уздовж берега на тлі більш низьких протяжних будівель. Нарешті, забудова може бути вирішена у вигляді окремих груп точкових будівель, вільно орієнтованих щодо набережної. З боку міста набережна може бути обмежена високим береговим схилом. Тут зсувний характер схилу не дозволяє розміщувати на ньому будь-які будівлі, і він тягнеться на багато кілометрів у вигляді зеленої високої смуги, як головний компонент в архітектурному ансамблі набережної. Одним із основних компонентів набережної є тераси, тобто територія від лінії кордону до лінії забудови або підосви берегового схилу. Їх планування і профіль визначаються функціональним призначенням набережної. Функціональне призначення терас, зі свого боку, може бути обмежено їх абсолютними розмірами. Є і такі набережні, на яких тераси відсутні і фронт міської забудови суміщений з гідротехнічною стінкою. Ландшафтне оформлення набережної залежить від функціонального призначення і розмірів терас. Від цих даних залежить й озеленення, і інженерне обладнання. При розміщенні на верхній терасі автодоріг композиція озеленення набережної повинна враховувати лінійний характер планування. Від того, як вирішуються укуси набережної біля води, залежить розмір терас. Значно на архітектурне трактування компонентів набережної впливає і характер розташування міських споруд, прилеглих до неї. Якщо вони

терасно спускаються до річки, то територія набережної має бути органічним їх продовженням, тобто також мати тераси. Якщо вони утворюють багатоповерхову щільну структуру, що підкреслює рух уздовж берега, то і архітектурно-планувальне рішення набережної має враховувати цей рух. Це може бути досягнуто широким спокійним ритмом членування парапету, ритмічною посадкою високих дерев тощо. Отже, композиція набережної в цілому обумовлена взаємодією її основних компонентів та має справляти позитивне враження на рекреантів.

Таким чином, формування малих рекреаційних територій в структурі сучасного міста є системним завданням, яке передбачає створення та подальше удосконалення окремих локальних просторів з метою підвищення їх якісних екологічних, функціональних та естетичних характеристик.